

BADIIY DISKURSDA GENDER STEREOTIPLARINING TIL BIRLIKLARI ORQALI VERBALLASHISH MEXANIZMLARI

Raxmonova Maxfuza Saparaliyevna

Ingliz tili integrallashgan kursi #1

kafedrası katta o'qituvchisi

O'zDJTU

Annotatsiya

Mazkur maqolada badiiy diskursda gender stereotiplarining til birliklari orqali ifodalanish va ularning verballashish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda leksik, frazeologik hamda sintaktik vositalar orqali erkak va ayol obrazlariga xos ijtimoiy-madaniy tasavvurlar qanday shakllantirilishi ochib beriladi. Badiiy matnlarda gender stereotiplarining til vositasida mustahkamlanishi va o'quvchi ongiga ta'sir etish jarayoni diskursiv yondashuv asosida o'rganiladi. Shuningdek, genderga oid baholovchi birliklarning pragmatik va semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari badiiy matnlarni gender lingvistikasi nuqtayi nazaridan o'rganishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Badiiy diskurs, gender stereotiplari, til birliklari, verballashish mexanizmlari, gender lingvistikasi, diskursiv tahlil, leksik va frazeologik vositalar, badiiy matn, pragmatika, semantika.

Zamonaviy tilshunoslikda diskurs tushunchasi til birliklarini faqat grammatik hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy va kognitiv omillar bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin etishni taqozo etadi. Ayniqsa, badiiy diskurs gender munosabatlarini, erkak va ayolga xos ijtimoiy rollar hamda stereotiplarni ochib berishda muhim manba hisoblanadi. Badiiy matnlarda gender stereotiplari til vositalari orqali verballashib, o'quvchi ongida muayyan tasavvurlarni shakllantiradi. Gender stereotiplari jamiyatda erkak va ayollarga nisbatan shakllangan barqaror tasavvurlar majmuasidir. Ushbu stereotiplar badiiy adabiyotda obrazlar, xarakterlar

va nutqiy xatti-harakatlar orqali namoyon bo‘ladi. Badiiy diskursda erkak obrazi ko‘pincha kuch, qat’iyat, yetakchilik kabi belgilar bilan, ayol obrazi esa noziklik, hissiyot, itoatkorlik yoki g‘amxo‘rlik bilan tavsiflanadi. Bu kabi stereotiplar matnning leksik tanlovi, metaforalar, epitetlar hamda muallif nutqida qo‘llanilgan baholovchi birliklar orqali verballashadi.

Til birliklari orqali verballashish mexanizmlari quyidagi birliklar va vositalar yordamida takomillashadi.

Gender stereotiplari asosan sifatlar, fe’llar va otlar orqali ifodalanadi. Masalan, erkak obraziga nisbatan *jasur*, *qat’iy*, *kuchli* kabi birliklar, ayol obraziga nisbatan esa *nazokatli*, *ojiza*, *mehribon* kabi so‘zlar qo‘llanishi stereotipik ma’noni yuzaga chiqaradi.

Frazeologizmlar ham genderga oid tasavvurlarni mustahkamlovchi vosita hisoblanadi. Ayrim iboralarda ayolga nisbatan hissiylik yoki bo‘ysunuvchanlik, erkakka nisbatan ustunlik va hukmronlik ma’nolari yashiringan bo‘ladi.

Gap qurilishi va sintaktik tuzilma ham gender verballashuvida muhim rol o‘ynaydi. Ayol obrazining nutqi ko‘pincha savol va undov gaplar bilan, erkak nutqi esa buyruq va darak gaplar bilan ifodalanishi mumkin. Bu holat nutqiy ustunlik va ijtimoiy rol farqini ko‘rsatadi.

Badiiy diskursda gender stereotiplari faqat tasviriy emas, balki pragmatik vazifani ham bajaradi. Ular o‘quvchining matnni qabul qilish jarayoniga ta’sir ko‘rsatib, muallif pozitsiyasini yashirin yoki ochiq tarzda yetkazadi. Shu bois gender stereotiplari ideologik va baholovchi xarakterga ega bo‘lishi mumkin.

Mazkur tadqiqot badiiy diskursda gender stereotiplarining til birliklari orqali verballashish mexanizmlarini aniqlash va tahlil qilishga qaratildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, badiiy matnlar genderga oid ijtimoiy-madaniy tasavvurlarni

shakllantirish va mustahkamlashda muhim lingvistik maydon hisoblanadi. Erkak va ayol obrazlari muallif tomonidan tanlangan til vositalari orqali stereotipik tarzda modellashtiriladi va bu jarayon o'quvchi ongida muayyan gender rollarini shakllantirishga xizmat qiladi. Gender stereotiplari asosan leksik, frazeologik va sintaktik birliklar orqali verballashadi. Sifatlovchi va baholovchi leksik birliklar erkak va ayol obrazlariga nisbatan turlicha semantik yuklama bilan qo'llanilib, ularning ijtimoiy mavqei va xarakter xususiyatlarini ochib beradi. Frazeologik birliklar esa tarixiy va madaniy tajriba asosida shakllangan stereotiplarni badiiy matn tarkibida yanada mustahkamlaydi. Sintaktik tuzilmalar orqali esa nutqiy ustunlik, bo'ysunuv yoki faollik kabi genderga xos belgilar ifodalanadi. Badiiy diskursda gender stereotiplari faqat tasviriy vazifani bajarib qolmay, balki muhim pragmatik ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Ular muallifning ideologik pozitsiyasini ifodalash, voqelikni baholash hamda o'quvchining matnni qabul qilish jarayoniga ta'sir ko'rsatishda faol ishtirok etadi. Ayrim hollarda gender stereotiplari an'anaviy ijtimoiy qarashlarni mustahkamlasa, boshqa holatlarda esa ularga nisbatan tanqidiy munosabatni yuzaga chiqarishi mumkin.

Umuman olganda, badiiy diskursda gender stereotiplarining verballashish mexanizmlarini o'rganish til va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Ushbu tadqiqot natijalari gender lingvistikasi, diskurs tahlili hamda badiiy matnlarni talqin qilish jarayonida nazariy va amaliy ahamiyat kasb etib, kelgusida turli janr va madaniy kontekstlardagi matnlar asosida olib boriladigan izlanishlar uchun mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirova F. *Gender lingvistikasi asoslari*. — Toshkent: Fan, 2018.
2. Normurodov N. *Diskurs va matn lingvistikasi*. — Toshkent: Universitet, 2020.

3. Sultonova M. *Badiiy matn va diskurs tahlili*. — Toshkent: Akademnashr, 2021.
4. Maslova V. A. *Lingvokulturologiya*. — Moskva: Akademiya, 2001.
5. Karaulov Yu. N. *Rus tili va til shaxsiyati*. — Moskva: Nauka, 1987.
6. Bart R. *Tanlangan asarlar: Semiotika. Poetika*. — Moskva: Progress, 1994.
7. Lakoff R. *Language and Woman's Place*. — New York: Harper & Row, 1975.
8. Fairclough N. *Discourse and Social Change*. — Cambridge: Polity Press, 1992.
9. Wodak R. *Gender and Discourse*. — London: Sage Publications, 1997.
10. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. — New York: Routledge, 1990.